

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

БЪЛГАРСКАТА ВЛАСТ НА ТЕРИТОРИЯТА МЕЖДУ ДОЛЕН ДУНАВ И ЮЖНИТЕ КАРПАТИ (ДН. ВЛАШКА НИЗИНА) ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XIV В.

Тервел Попов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В настоящата работа е проучено възстановяването на българската власт в дн. Влашка низина в началото на XIV в. и българското политическо присъствие и влияние там през първата половина на същото столетие. Ползвани са слабо познати и непреведени изцяло документи (грамотите на унгарския крал Карл Роберт (1308 – 1342) от 23 октомври 1317 г. и 27 март 1329 г., писмото на папа Йоан XXII до влашкия воевода Иванко Басараба от 1 февруари 1327 г. и др.), осветляващи процесите, протичащи в дн. Влашка низина през първата половина на XIV в. Представени са и археологически проучвания на градове и селища по левия бряг на Дунав с архитектура и материална култура, сходни с тези в българските средновековни градове от XII – XIV в., които показват силната връзка между двете страни на голямата река.

Keywords: Mihail Shishman, Teodor Svetoslav, Valahian plain, Oltenia, fortress, power

През втората половина на XIII в. Българското царство е в тежка политическа криза. Зависимостта от татарската Златна орда, опустошителните набези на татарите, неуспешните войни с ромеи и унгарци и феодалният сепаратизъм са най-характерните ѝ белези. Със създаването на Златната орда от север се появява могъщ дестабилизиращ фактор за развитието на България, който през 70-те години на XIII в. отнема отвъддунавските ѝ владения и грубо се намесва в нейната вътрешна и външна политика, демонстрирайки своето надмощие и върховна власт. Изместването на пряката татарска власт на юг до Дунав довежда до най-силната хегемония на татарите над Търновското царство, при която те могат да го унищожат, ако пожелаят. Щастие за българските царе е фактът, че политиката на Златната орда към нейните васали се ограничава до данъци и покорство.

По време на царуването на Теодор Светослав Тертер (1300 – 1322) татарското върховенство над Българското царство се запазва, но то е до голяма

степен номинално, а могъщото покровителство на степната империя има положителен ефект за стабилизацията и възхода на България в началото на XIV в. Освен в междуречието Дунав – Днестър българите възстановяват част от позициите си във Влашката низина. Това се дължи най-вече на цар Теодор Светослав и на други две силни личности – владетеля на Бдинското деспотство Шишман и неговия син, по-късно провъзгласения за български цар Михаил III Шишман (1323 – 1330).

След като завземат областта на запад от р. Олт (дн. Олтения) към 1228 г. и създават Северинското банство¹⁾, унгарците застрашават непосредствено българските земи на юг от Дунав. Затова българите правят опити през 1260 г.²⁾ и 1265 г.³⁾ да отвоюват областта или поне да отслабят унгарската власт в нея, опустошавайки я безпощадно. Едва в края на XIII или началото на XIV в. техните усилия се увенчават с успех – бдинският владетел Шишман се възползва от междуособиците в Унгарското кралство⁴⁾ и завладява голяма част от Северинската област. В „Анонимно описание на Източна Европа от 1308 г.“ се отбелязват владенията на Бдинското деспотство на север от Дунав: „България е едно царство, само по себе си голямо. А средището на споменатото царство е Будиниум [Бдин], един голям град. Царете пък на същото това царство се зоват всички Шишмановци... През средата на царството минава реката Дунав... (per medium istius imperii transit danubius fluvius...)“⁵⁾. Сведението в „Ромейска история“ на Никифор Григора, че след като застава на търновския престол, цар Михаил III Шишман „получил властта над българите отсам Истър“ (τὴν ἀρχὴν τῶν ἐντὸς Ἰστρου Βουλγάρων)⁶⁾, показва, че не само на юг, но и на север от реката има българско население и българска политическа власт и се свързва с информацията в „Анонимно описание...“, че Дунав тече през средата на България⁷⁾. Преди да стане български цар, Михаил Шишман владее обширни земи на север от Дунав в дн. Олтения, които по територия са по-големи от владенията му южно от реката. Затова е схващан от ромейте като господар на българите отвъд Дунав. За българската власт в Северинската област свидетелства и грамотата на унгарския крал Карл Роберт от 27 март 1329 г. В нея пише, че унгарският магистър Дионисий е завладял „крепостта, наречена Гурен (дн. Гура – Веий в Румъния), намираща се в България“ (castrum Guren vocatum in Bulgaria habitum) под властта на „деспота или владетеля на Търново (despoti sive ducis de Torno)“⁸⁾.

За възстановената българска власт в областта има и материални свидетелства. Във вътрешната крепост на Северин при археологически проучвания са открити основите на православна църква, построена в края на XIII – началото на XIV в. Тя се състои от притвор, правоъгълен наос и абсида. Стените на храма са били декоративно оформени чрез редуващи се пояси от камъни и тухли. Най-вероятно покривът е бил двускатен. По архитектурен план и декоративно изграждане храмът е сходен с църквите от Търново (хълма Трапезица) и други

български градове през XIII – XIV в.⁹⁾ Църквата в Северин е издигната в период, който съвпада с подчиняването на голяма част от дн. Олтения от бдинския владетел Шишман. След като по-късно унгарската власт в града е възстановена, тя е превърната в католически храм, за което свидетелстват олтарът от допълнителния зид на вътрешната стена на абсидата и откритият фрагмент от каменна статуя на неизвестен светец¹⁰⁾. Румънски изследователи свързват първата фаза на изграждането на Северинската крепост в началото на XIV в. с власите¹¹⁾, но по това време Северинската област е обект на съперничество между Бдинското княжество и Унгарското кралство с надмощие за българите, които завладяват голяма част от областта, а „ядрото“ на влашката държавност едва започва да се създава в дн. Мунтения, в подножието на Южните Карпати. Сходството на някои елементи от крепостната архитектура на Северин с Бдин, Свищов и други български твърдини от XIII – XIV в.¹²⁾ подсказва друга възможност – част от нея да е дело на бдинските владетели.

Татарите на Кара-Кишек – син на Чака, вероятно имат важна роля в отвоюването и удържането на Северинската област от Шишман. Египетските историци Ан-Нувайри и Рукн-ад-дин-Байбарс отбелязват, че 3000 татарски конници начело с Кара-Кишек и родствениците му Джерик-Темир и Юлукутлу, за да се спасят от хан Токтай, през 1302 г. „избягали в земята на Шешимен [Шишман] в местността, наречена Будул [Бдин] в близост до Крл [краля = Унгария]“¹³⁾. Рукн-ад-дин-Байбарс пише: „Шешимен и неговите съратници ги приели и те останали при тях, бродейки из разни места и изхранвайки се със своите мечове до наше време“¹⁴⁾. По-конкретен за препитанието на татарите е Ан-Нувайри: „Шешимен ги укрil при себе си и те останали при него, извършвайки грабителски набези в различни посоки и хранейки се от това, което добивали [т.е. от плячката – б.а.]“¹⁵⁾. Тези бойци увеличават военния потенциал на Бдинското княжество и са сериозен възпиращ фактор за опитите на унгарците да си върнат Северинската област. По всяка вероятност от татарските набези най-вече страдат унгарските погранични земи.

Михаил – синът на Шишман, се вplита в унгарските междуособни борби, подкрепяйки с войска бан Теодор, въстанал срещу крал Карл Роберт¹⁶⁾. Господарят на Бдин може би помага на отцепника не само срещу възможни териториални или материални придобивки, а и защото разбира, че засилването на кралската власт в Унгария може да доведе до загуба на отвъддунавските му владения, както нейното отслабване помага на баща му да ги отвоюва. Но това начинание завършва с поражение. От грамотата на Карл Роберт, съставена на 23 октомври 1317 г., се разбира, че в сражението при крепостта Михалд (дн. Мехадия в Румъния) унгарците разгромяват войските на бан Теодор и Михаил Шишман. Унгарският крал подчертава, че магистър Павел и други негови благородници побеждават Теодор, пленяват го и го оковават във вериги. „Йоан, син на същия Теодор – продължава кралят, – с помощта на деспота

на Бдин (dozpoth de Budinio) влезе в сражение с магистър Павел и други наши съюзници; магистър Павел ни оказа достойна за похвала служба и отнасяйки победа и триумф, в знак на спечелената победа ни доведе оковани във вериги пленници от людетe на същия Йоан и споменатия деспот (hominibus eiusdem Iohannis et dicti dozpoth)¹⁷). Неуспехът на бдинския владетел е показателен за нарасналата военна мощ на унгарския крал, който дълго време упорито се бори да наложи властта си над непокорните феодали като бан Теодор.

Михаил Шишман получава деспотската си титла от цар Теодор Светослав Тертер, който е негов братовчед¹⁸). Така, със засилването на Българското царство в началото на XIV в., бдинските владетели отново обвързват политиката си с него, признавайки върховенството на Търново. Единството на българските земи на север от Стара планина до голяма степен е възстановено.

След възстановяването на българската власт в Дунавско-Днестърското междуречие и покоряването на голяма част от Северинската област твърде логично е, че и територията на изток от Олт (дн. Мунтения) е влязла отново в границите на България. Сведението в „Анонимно описание на Източна Европа от 1308 г.“, че „през средата на царството минава реката Дунав“, се отнася не само за Бдинското деспотство на Шишмановци, а и за Българското царство, тъй като България е описана по следния начин: „Земята е много широка, просторна и хубава. Напоява се от десет плавателни реки, осеяна е с живописни гори и дъбрави, изобилства с хляб, месо и риба, сребро и злато и с много стоки, предимно восък и коприна. Впрочем в нея има много сребърни рудници и всички реки също влечат пясък, смесен със злато, откъдето по заповед на владетеля непрекъснато се добива и обработва злато... Животните носорог, тигър и бобър прекомерно изобилстват в тази земя, която не е нито много планинска, нито прекомерно равна; все пак някъде има твърде високи планини и равна земя“¹⁹). Въпреки някои очевидни неточности като споменаването, че в България има носорози и тигри, ясно е, че тези сведения се отнасят за цялото Българско царство²⁰). Това се потвърждава от информацията в „Анонимно описание...“, че Рутения (Русия = Галицко-Волинското княжество) е „до“ и „над“ България и се „напоява от същите реки“²¹) (вероятно Днестър, Прут и Серет)²²). Видно е, че тук не става въпрос за Бдинското деспотство, а за Българското царство, което при Теодор Светослав владее дн. Бесарабия. Именно при този цар започва постепенно да се изгражда влашкото политическо формирование отсам Южните Карпати. В „Щирийска стихотворна хроника“ от началото на XIV в., описваща събитията от 1250 до 1309 г., австрийският поет историк Отокар (ок. 1260 – между 1319 – 1321) отбелязва, че власите, начело със свой господар, са въввлечени в унгарските междоусобни борби като съюзници на трансилванския воевода Ласло Кан²³). Това влашко владение трудно може да се нарече политическа формация, а вероятно е само „ядро“ на бъдещото Влашко княжество, тъй като в началото на XIV в. гр. Дълго поле

(Къмпулунг) в Южните Карпати е под управлението на унгарски комити. В една от градските църкви е запазен каменен надгробен надпис от 1300 г. на „Лаурентий, комит на Къмпулунг“ (Laurentius comes de Longo Campo)²⁴. Едва ли Лаурентий е бил последният унгарски управител на града.

Утвърждаването на влашкия владетел Иванко Басараба (ок. 1320 – 1352) вероятно става с подкрепата на българския цар, който иска да създаде силна защита на откъддунавските си земи срещу унгарските териториални претенции. За връзките между Теодор Светослав и влашкия господар говори фактът, че около 1321 – 1322 г. е сключен брак между бъдещия цар Иван Александър (1331 – 1371) и Теодора – дъщеря на Иванко Басараба, тъй като през 1323 – 1324 г. се ражда Михаил-Асен – първородният син на Иван Александър²⁵.

В първите десетилетия на XIV в. владенията на Българското царство северно от Дунав са почти възстановени в този обхват, каквито са в началото на предишното столетие – до Днестър и южните склонове на Карпатите. Единството на Българското царство между двете големи планински вериги – Стара планина и Южните Карпати, е почти възстановено, въпреки че големи феодални владения, като Бдинското деспотство на Михаил Шишман и Влашкото княжество на Иванко Басараба (в дн. Мунтения), съхраняват определена самостоятелност, но под върховната власт на Търново. Владенията на Българското царство на север от Дунав са приблизително равни на територията му южно от реката – в този смисъл е вярно сведението в „Анонимно описание на Източна Европа“, че Дунав протича през средата на България.

След смъртта на Теодор Светослав Българското царство губи междуречието Дунав – Днестър. В същото време господарят на Влахия Иванко Басараба все повече утвърждава властта си и се обособява като, макар и зависим от България или Унгария, но все пак отделен владетел. Българското политическо влияние над княжеството му остава силно и след като на търновския престол застава цар Михаил III Шишман. Участието на откъддунавски власи в българските походи срещу Византия и Сърбия може да се приеме като запазване на определена зависимост на влашкия владетел от Търново. Във военната кампания на българския цар срещу Византия през 1323 г. участват татари и „немалко съюзна войска от угровласи“²⁶. В битката при Велбъжд (28 юли 1330 г.) между армиите на Михаил III Шишман и сръбския крал Стефан Урош III Дечански (1321 – 1331) под българските знамена се сражават татари, яси (алани) и войски на Иванко Басараба²⁷. В „Житие на Стефан Дечански“ (края на XIV – началото на XV в.) Григорий Цамблак (ок. 1364/5 – 1420) подчертава подкреплението, дошло за „българския цар Михаил“ от откъддунавските земи: „Прочее много беше неговата войска, още по-много беше събрал от различни народи, освен това и от готите [власите – б.а.], живеещи от другата страна на Дунав, немалка помощ поиска...“²⁸.

При царуването на Михаил III Шишман българската държава продължава да владее част от Северинската област. Това ѝ помага да съхрани политическото си влияние над Влашкото княжество. В същото време земите в дн. Олтения са удобно предмостие за българските нападения срещу Унгария. Крепостта Гурен е важна опора на българите на север от Дунав и плацдарм за набезите им. Те се възползват от междуособиците в Унгарското кралство, за да опустошават пограничните му земи, но Карл Роберт постепенно успява да наложи властта си над непокорните феодалы (могъщите родове Кьосеги, Чак, Кан, Борша и т.н.) и да обедини кралството – след няколко похода, проведени в периода 1318 – 1321 г., възстановява кралската власт в Трансилвания, през есента на 1319 г. изтласква сърбите от областта Мачва и Белград, през 1322 г. утвърждава господството си над Славония²⁹). В основни линии обединението на Унгария завършва през 1323 г. и кралят може да насочи вниманието си към българите. В грамота от 27 март 1329 г. Карл Роберт пише: „По-нататък същият магистър Дионисий, стремейки се с голяма грижа да увеличи силата на нашата власт, превзе крепостта, наречена Гурен, намираща се в България, от която [вършеха нападения – б.а.] людете на деспота или владетеля на Търново; нашите поданици на границата се измъчваха от ужасните опустошения и вражеските нападения и от честото пленяване на люде от двата пола“³⁰).

Унгарският магистър Дионисий успява да превземе твърдината, въпреки че губи при завладяването ѝ около 30 благородници – негови родственици и служители. Карл Роберт пише в грамотата си, че тази победа „донесе немалко облекчение на нашите поданици и също така увеличи в немалка степен славата на нашето кралство“³¹).

Унгарското надмощие над българите на север от Дунав е една от възможните причини Иванко Басараба да се признае за унгарски васал. В грамота от 26 юли 1324 г. Карл Роберт нарича влашкия господар „наш отвъдалпийски [отвъдкарпатски] воевода“ (Bazarab, woyuodam nostrum Transalpinum)³²). Това е най-ранното споменаване на Иванко Басараба в унгарска грамота, но може основателно да се приеме, че той е управлявал и преди 1324 г. Явно не е бил значима личност преди 1324 г., за да не намери място в официалните кралски документи.

Заплахата от български нападения над Унгария не е отстранена. Карл Роберт възлага на магистър Дионисий трудното задължение да защитава от крепостта Михалд границите на кралството „срещу българите, Басараб, отвъдалпийския воевода, схизматика крал на Рашка [Сърбия] и татарите“ (contra Bulgaros, Bazarab, woyuodam Transalpinum, regem Rascie scismaticum, ymo et Tartaros), които извършват постоянни нахлувания. Честите погранични сблъсъци костват на Дионисий над сто жертви сред най-приближените му благородници и служители³³). Поставянето в кралската грамота на българите на първо място сред враговете на унгарците не е случайно – очевидно те представляват най-сериозна опасност за унгарските гранични земи.

Унгарците владеят Михалд и са прогонили българите от Гурен, но това не означава, че са наложили властта си над цяла дн. Олтения. На изток от тези крепости се простират обширни земи до Олт и вероятно част от тях продължават да са контролирани от българите, поради близостта им с мощната Бдинска твърдина. Въпреки че губи някои твърдини на север от Дунав и основно място във външната му политика заема противоборството с Византия, Михаил III Шишман успява да наложи българската власт (за последен път!) в Белградската и Браничевската област. Писмо на папа Йоан XXII до католическия епископ на Белград Андрей от 23 февруари 1329 г. е свидетелство, че българите владеят града. Римският първосвещеник споменава, че епископът не може да изпълнява църковните задължения в своята епархия, защото „схизматиците на Българското царство държат завзета тази църква“ (eandem ecclesiam sicut asceris scismatici Regni Bulgarie detinent occupatam) и „плащанията и благата на тази църква са задържани и отнети от тези схизматици“ (reddicibus et bonis eiusdem ecclesie detenis per eosdem scismaticos occupatis)³⁴. Българският цар, който разширява границите на държавата си толкова далече на северозапад, едва ли се е отказал от Олтения. Нападенията на българите, които трябва да отблъсква кастеланът на Михалд, свидетелстват за продължаващата ангажираност на Михаил III със земите отвъд Дунав и вероятно за негови опити да отвоюва загубените си владения.

През 1326 г. татарски пълчища нахлуват в Унгария, като преминават през земите на Иванко Басараба, но крал Карл Роберт им нанася съкрушително поражение³⁵. Възможно е те да действат като съюзници не само на влашкия господар, а и на Михаил III Шишман. При неговото царуване има най-много сведения за татарски контингенти в българската войска. Освен в кампанията срещу Византия през 1323 г. и в битката при Велбъжд на 28 юли 1330 г. татарите участват в неуспешния опит на българския цар да превземе Цариград³⁶ и в последвалия му поход във византийска Тракия (1328 г.)³⁷. Вероятно татарската конница, която през февруари 1324 г. в разгара на българо-византийската война безпрепятствено преминава българските земи и подлага на жестоко разорение ромейска Тракия, действа като съюзник на Михаил III Шишман³⁸. В тази връзка през 1326 г. царят може отново да си е послужил с татарите, този път, за да нанесе удар на Унгарското кралство, след като губи Гурен. Налице са общи действия на българи, власи и татари, насочени срещу Византия, Сърбия или Унгария. Власи и татари се сражават заедно във войската на Михаил III Шишман, а в грамотата на Карл Роберт от 27 март 1329 г. българите, Иванко Басараба и татарите са отбелязани сред враговете, които нападат унгарската част на Северинската област³⁹.

Вероятно след съкрушителното поражение на татарите, нанесено им от унгарците през 1326 г., Иванко Басараба потвърждава васалитета си към Унгарското кралство. Съществува интересно папско писмо до воеводата от 1

февруари 1327 г. В него папа Йоан XXII се обръща към Басараба като към католически господар, разглежда страната му като част от Унгарското кралство и го хвали за усърдието, с което се бори срещу враговете на католическата вяра: „Храним изключително доверие в твоето достойнство, че служейки с любов на Бога и на апостолическия престол като отдаден католически владетел, си се проявил, както с радост научих от свидетелствата на някои достойни за доверие [хора], с неуморно усърдие като непоклатим стълб, като кула на мъжество и благочестие за подкрепа на правата вяра“. Папата подчертава, че Басараба се е противопоставил на врагове от „далечните краища на Алемания (Германия) и Полша и околните земи“, които „често и скрито нападат невинни и правоверни жители на горепосоченото кралство [Унгария], опитват се да ги поковарят и да ги отклонят от прага на вярата“⁽⁴⁰⁾.

Изглежда Иванко Басараба не се оказва верен унгарски васал. Както се вижда от грамотата на Карл Роберт от 27 март 1329 г., граничните земи на Унгария са застрашени от набезите на воеводата. Тези нападения може да са извършени както преди папското писмо от 1 февруари 1327 г., така и след него. През 1330 г. влашкият господар е съюзник на Михаил III Шишман и негови войници участват в битката при Велбъжд.

Разгромът на българите при Велбъжд, гибелта на Михаил III Шишман и поставянето на сръбското протезе Иван Стефан (1330 – 1331) на търновския престол превръщат Българското царство във второстепенна политическа сила в Югоизточна Европа. Само няколко месеца след поражението унгарският крал Карл Роберт тръгва на поход срещу българския съюзник Иванко Басараба. Няма съмнение, че двете събития са тясно свързани. Тежкия удар, нанесен на България, не ѝ позволява да окаже помощ на Влашкото господарство, но Иванко Басараба е добър пълководец и успява да се справи с настъпващата унгарска войска. На 9 ноември 1330 г. влашкият владетел устройва засада на унгарците в долината на Посада и ги разгромява⁽⁴¹⁾. Победата помага на младото княжество да заздравя позициите си.

Редовните подкрепления от Влахия за българската войска са причина дори византийският император Андроник III Палеолог (1328 – 1341) да се заблуди, когато на помощ на българите преди битката при Русокастро в 1332 г. идва татарски отряд от 2000 конници. Ромейският василевс Йоан VI Кантакузин (1347 – 1354) пише в своята „История“, създадена между 1354 и 1383 г.: „А когато [ромейците] настъпиха, чуха да свири скитска тръба... А императорът сметна, че това не са скити [татари], защото не биха нарушили договора си с него, а гетите [власите] отвъд Истр, въоръжени подобно на скитите и повечето стрелци – конници, дошли на помощ, които си служеха със скитската тръба за всяване на страх. Когато приближиха едни до други така, че да се виждат, и когато слънцето се издигна над хоризонта и даде възможност да се види ясно войската, тогава вече ясно се виждаше, че войската, която напредваше,

е скитска. Защото те не бяха наредени заедно с мизите (както биха направили власите – б.а.), но си имаха свой собствен строй⁴²⁾.

В трактата „Напътствие за извършване на кръстоносен поход“, написан в 1332 г. от френския монах Раймон Етиен, също има косвено сведение за българската власт на север от Дунав. Отбелязани са рутените [русите], след тях – Българското царство, после – Славония, в която влизат „Рашка, Сърбия, Хълминия [Захълмие], Хърватия, Зета“, накрая – „Гръцката империя“. Авторът пише, че „обширното Българско царство“ се простира на повече от 20 дни път, като вероятно визира и земите между Дунав и Южните Карпати, над които българите запазват своята върховна власт. В това съчинение власите не са споменати на север от Дунав, а само южно от реката, заедно с далматинците и албанците. Посочена е и областта Влахия, но тази в дн. Тесалия⁴³⁾.

От сведенията на някои автори около средата на XIV в. изглежда, че Дунав вече се налага като северна граница на Българското царство. Когато пише за опита на Михаил III Шишман да превземе Цариград, Никифор Григора отбелязва, че целта на българския владетел е била да създаде държава „от Византион [Цариград] до Истър“⁴⁴⁾. В „История на Романия“, написана между 1306 и 1321 г. от венецианския историк Марино Санудо Торсело, авторът споменава и „императора на Загора, който граничи с императора на Константинопол и неговото царство се простира чак до реката Дунав...“⁴⁵⁾. Все пак тези сведения не трябва да се приемат буквално. Българското царство има свои малки владения по левия бряг на Дунав до края на XIV в. – крепостите Гюргево⁴⁶⁾ и Малък Никопол (Холъвник)⁴⁷⁾. Тези твърдини не може да нямат свой хинтерланд, от който гарнизоните им са се изхранвали. Владееенето на двете крепости показва, че Търновското царство продължава да има върховенство над Влахия. Това се потвърждава от факта, че след окончателното покоряване на Търновското царство (1395 г.) османците поставят гарнизони в Гюргево и Холъвник, за да осигурят ефикасен контрол върху Влашкото княжество при спазването на васалните му задължения. Освен земята около двете твърдини българите вероятно контролират и районите на север от Дунав, където са били разположени селищата при дн. гр. Зимнич, дн. с. Фрумоаса⁴⁸⁾, дн. с. Брагадиру⁴⁹⁾ и дн. с. Кокони⁵⁰⁾. Керамичната продукция, нажитите и предметите в тези селища са сходни с откритите в Търново, крепостта на дунавския остров Пъкуул луй Соаре и други български средновековни градове от XIII – XIV в.⁵¹⁾ и свидетелстват за много силна връзка с южнодунавските земи. Намерени са и монети на Михаил III Шишман, Иван Александър, Иван Шишман, Иван Срацимир и владетеля на Дръстър Йоан (Иванко) Тертер⁵²⁾. Българската държава, изглежда, владее по-голяма част от ивицата земя по протежението на левия дунавски бряг. Така държи всички важни речни бродове и контролира двата бряга на Дунав по долното му течение. Двойките крепости Русе – Гюргево и Голям Никопол – Малък

Никопол (Холъвник) са разположени на едни от главните дунавски бродове, селищата в района на гр. Зимнич се намират близо до друг важен брод, защитен на юг от голямата река от крепостта Свишов, а селището при Кокони е на около 30 км северозападно от Дръстърската твърдина и крепостта на Пъкуюл луй Соаре, бранещи удобен дунавски брод.

В първите десетилетия на XIV в. българските владения на север от Дунав са твърде близки до територията си отпреди столетие, при първите царе от Асеневата династия. Въпреки че основно място във външната политика на българските владетели заемат отношенията им с Византия, те са ангажирани и с отвъддунавските земи, където се сблъскват с друг стар враг – Унгарското кралство. Съществено място в „отвъддунавския“ български ангажимент има дн. Олтения като удобно предмостие за нападения в унгарските погранични области и като буферна територия, която защитава от унгарска инвазия южнодунавските български земи. В средата на XIV в. българите продължават да имат определен контрол над Влахия, осъществяван чрез крепостите Гюргево и Малък Никопол. Този контрол вероятно се запазва почти до самото падане на Търновското царство под османска власт.

БЕЛЕЖКИ

1. Hurmuzaki, E. Densușianu, N. (1887). Documente privitoare la istoria românilor. Vol. I. P. 1. (1199-1345). București: Academiei Române, p. 126, № 98, p. 127, № 99; Senga, T. (1988). Bela királyfi bolgar, halicsi es osztrak hadjárataihoz. – Századok 51 – 53 (1 – 2), 36 – 51; Златарски, В. (1994). История на българската държава през средните векове. Т. III. Второ Българско царство. България при Асеневци (1187 – 1280). Второ фототипно издание. София: Марин Дринов, 369 – 370.
2. Ников, П. (1920). Българо-унгарски отношения от 1257 до 1277 г. Историко-критично изследване. – Сборник на БАН 11 (7), с. 98, 195 – 197, прил. № 11.
3. Пак там, 144 – 154, 202 – 203, прил. № 21.
4. Отслабването на Унгарското кралство в края на XIII в. довежда до обособяването на редица феодални владетели, които, на практика, водят самостоятелна политика. Борбата за унгарския трон след смъртта на Андраш III (1290 – 1301), последния представител на династията на Арпад, още повече намалява отбранителните възможности на кралството. Карл Роберт (1308 – 1342), първият владетел на Унгария от Анжуйската династия, е принуден да води тежка и продължителна борба – първо да се утвърди на престола и после да подчини отцепниците в държавата си. Едва през 20-те години на XIV в. той успява да постави под свой контрол почти цялото кралство, справяйки се с непокорните феодали един подир друг. Вж. Engel, P. (1988).

- Az orszag ujraegyesitese. I. Karlog Küzdelmei az oligarchak Ellen (1310 – 1323). – Szazadok 51 – 53 (1 – 2), 89 – 146.
5. Дечев, Д. (1923). Едно средновековно описание на българските земи. – ГСУ ИФФ 19 (4), 1 – 42; Гюзелев, В. (2012). България е огромна област и многоброен народ. Земя на блажени. Средновековни географски съчинения за българските земи и българите (IV – XIV в.). София: Парадигма, 293 – 303.
 6. Nicephori Gregorae. Historia Byzantina. – ГИБИ XI, София: БАН, 1983, с. 151.
 7. Božilov, I. (1973). Zur Geschichte des Fürstentums Vidin. – Byzantinobulgarica 4, 113 – 119.
 8. Györffy, G. (1964). Adatok a romanok XIII szazadi történetéhez es a roman állam nezdeteihez. II. – Történelmi szemle VII/3 – 4, p. 551, № VI; Holban, M. (1981). Din cronică relatiilor romano-ungare în secolele XIII – XIV. Bucureşti: Academiei Republicii Socialiste România, p. 93.
 9. Vătăşianu, V. (1959). Istoria artei feudale în ţările române. Bucureşti: Academiei Republicii Populare Române, 134 – 135; Salăgeanu, V. (2006). Arhitectura militara pe teritoriul Tarii Româneşti si al Dobrogei în secolele XIII – XIV. Influenţe si iradierii. Bucureşti – Cluj Napoca, p. 40; Davidescu, M. (1964). Monumente istorice din Oltenia. Bucureşti: Meridiane, p. 25.
 10. Davidescu, M. Op. cit., p. 25.
 11. Salăgeanu, V. Op. cit., 39 – 40.
 12. Ibidem, 39 – 40, 44.
 13. Тизенгаузен, В. Г. (1884). Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. Т. I. Извлечения из сочинений арабских. Санкт-Петербург: Императорской Академии наук, с. 119, 162. За заселването на татарите на Кара-Кишек в Бдинското княжество вж. също Павлов, П. (1987). Монголотатари на българска военна служба в началото на XIV век. – Военноисторически сборник 63 (2), 112 – 120.
 14. Тизенгаузен, В. Г. Сборник материалов I, с. 119.
 15. Пак там, с. 162.
 16. Györffy, G. Op. cit, p. 547 – 548, № I; Holban, M. Op. cit., 90 – 91.
 17. Györffy, G. Op. cit., p. 548, № I; Holban, M. Op. cit., 90 – 91; Кръстев, К. (2011). Българското царство при династията на Тертеревци (1280 – 1323). Пловдив, 196 – 198.
 18. Божилов, И. (1994). Фамилията на Асеневци (1186 – 1460). Генеалогия и просопография. Второ фототипно издание. София: БАН, 119 – 120; Билярски, И. (1998). Институциите на средновековна България. Второ българско царство (XII – XIV век). София: Св. Климент Охридски, 61 – 62; Кръстев, К. Цит. съч., 31 – 32, 249.
 19. Дечев, Д. Цит. съч., 5 – 6; Гюзелев, В. Цит. съч., с. 299.
 20. Коледаров, П. (1989). Политическа география на средновековната българска държава. Ч. 2. (1186 – 1396). София: БАН, 88 – 89.

21. Дечев, Д. Цит. съч., 7 – 8; Гюзелев, В. Цит. съч., с. 299.
22. Коледаров, П. Политическа география 2, с. 88; Мохов, Н. А. (1978). Очерки истории формирования молдовского народа. Кишинев: Карта Молдовеняскэ, с. 67.
23. Гюзелев, В. (2000). Извори за средновековната история на България (VII – XV в.) в австрийските ръкописни сбирки и архиви. Т. 2. София: Св. Климент Охридски, 196 – 203, № 123.
24. Holban, M. Op. cit., p. 97.
25. Божилов, И. Фамилията на Асеновци, с. 167, 192 – 194.
26. Ioanis Cantacuzeni. Historia. – ГИБИ Х София: БАН, 1980, с. 225.
27. Законик Стефана Душана, цара српског, 1349 и 1354. На ново издао и објаснио Ст. Новаковић. Београд, 1898, с. 3.
28. Давидов, А. Данчев, Г. Дончева- Панайотова, Н. Ковачева, П. Генчева, Т. (1983). Житие на Стефан Дечански от Григорий Цамблак. София: БАН, 106 – 107.
29. Engel, P. Op. cit., 89 – 146.
30. Györffy, G. Op. cit., p. 551, № VI.
31. Ibidem, p. 551, № VI. Според Holban, M. Op. cit., p. 99 фактът, че в грамотата на Карл Роберт Михаил III Шишман е споменат като „владетел на Търново“, не доказва, че тези военни действия са след избирането му за български цар през 1323 г., тъй като грамотата може да отбелязва неговото владетелско достойнство през 1329 г., а събитията, описани в нея, да са преди 1323 г. Авторката извежда като аргумент действията на Михаил III срещу Унгарското кралство по времето, когато е бдински деспот. Тя смята, че превземането на Гурен може да се постави между 1322 – 1329 г. Димитров, Х. (1998). Българо-унгарски отношения през Средновековието. София: Марин Дринов, 212 – 213 подкрепя с аргументи датирването на това събитие през първата половина на 1324 г., т.е. след като Михаил III Шишман вече е заел търновския престол. Вж. и Кръстев, К. Цит. съч., с. 30, 249.
32. Documenta Romaniae Historica. D. Relatii între Țările Române. Vol. 1. (1222 – 1456). București: Academiei Republicii Socialiste România, 1977, 36 – 37.
33. Györffy, G. Op. cit., 551 – 552, № VI; DRH. D. I, p. 41.
34. Гюзелев, В. (1992). Православната и католическата църква в историята на българския народ през XIII – началото на XV век. – Македонски преглед 15(1), 111 – 113, прил. 1.
35. Holban, M. Op. cit., 103 – 104.
36. Ioannis Cantacuzeni. Historia, с. 257. Докато 3-хилядният конен отряд, предвождан от Иван Русина, се отправя към Цариград, Михаил III Шишман с „цялата си войска и съюзните скити [татари]“ се разполага на българо-византийската граница.

37. Ioannis Cantacuzeni. Historia, с. 259; Nicephori Gregorae. Historia Byzantina, с. 158.
38. Гюзелев, В. (1995). Очерци върху историята на Българския Североизток и Черноморието (края на XII – началото на XV век). София: Борина, 31 – 32.
39. Димитров, Х. Цит. съч., с. 212 смята, че в грамотата се намеква за съюз или за общи военни действия между българите, Иванко Басараба, сърбите и татарите.
40. DRH. D. I, 39 – 40.
41. Iosipescu, S. (2008). Bătălia de la Posada (9 – 12 noiembrie 1330). O contribuție la critica izvoarelor istoriei de început a principatului Tarii Românești. – Revista Istorică 19 (1 – 2), 59 – 82.
42. Ioannis Cantacuzeni. Historia, 270 – 271.
43. Гюзелев, В. България е огромна област, 341 – 343.
44. Nicephori Gregorae. Historia Byzantina, 156 – 157.
45. Гюзелев, В. България е огромна област, с. 308.
46. Кузев, А. (1981). Русе и Гюргево. – В: Български средновековни градове и крепости. Т. I. Градове и крепости по Дунав и Черно море. Варна: Георги Бакалов, 163 – 170.
47. Кузев, А. Никопол и Холъвник. – В: Български средновековни градове и крепости. I, 140 – 148.
48. Constantinescu, N. (1965). Cetatea de pamînt din secolul al XIV-lea de la Frumoasa (r. Zimnicea). – Studii și cercetării istorie veche 16(4), 731 – 742.
49. Bichir, G. (1965). Quelques problemes des XIII-e et XIV-e siecles dans la plaine Valaque a la lumiere des fouilles de sauvegarde du village de Bragadiru (district de Zimnicea). – Dacia 9, 427 – 439.
50. Constantinescu, N. (1972). Coconi. Un sat din Romania in epoca lui Mircea Țel Batrin. București: Academiei Republicii Socialiste România.
51. За сходството на обикновената и художествената керамика в тези селища с тази в българските градове от XIII – XIV в. вж. Bichir, G. Op. cit., 430 – 438, fig. 5 – 9; Constantinescu, N. Cetatea, 737 – 739, fig. 4 – 6; Constantinescu, N. Coconi, 107 – 144, 248 – 282, pl. XIV – XLVIII. За металните и ювелирните изделия, открити в селището при Кокони (върхове на стрели, връх на копие, дръжка на меч, шпори, подкови, тока, обеци – наушници, пръстени и др.), и сходството им с подобни изделия от български градове от XIII – XIV в. вж. също Constantinescu, N. Coconi, 91 – 101, 235 – 247, pl. I – XIII. Вж. и Diaconu, P. Barachi, S. (1977). Pacuiul lui Soare. Asezarea medievala (secolele XIII-XV). Vol. II. București: Academiei Republicii Socialiste România, 49 – 107, 122 – 125 със съответните примери за сходство на керамични и ювелирни изделия от българската крепост на о-в Пъкюл луй Соаре с такива, открити при Кокони, Зимнич, Фрумоаса, Брагадиру и други селища по ле-

вия бряг на Дунав (близки орнаменти и изображения върху керамичните съдове, сходни обици и т.н.); Георгиева, С. (1974). Керамиката от двореца на Царевец. В: Миятев, К. Ангелов, Д. Георгиева, С. Герасимов, Т. (ред). Царевград Търнов. Дворецът на българските царе през Втората българска държава. Т. 2. Керамика, битови предмети и въоръжение, накити и тъкани. София, 57 – 153, 159 – 165.

52. Bichir, G. Op. cit., p. 428, 438; Constantinescu, N. Coconi, 101 – 104, fig. 50.

THE BULGARIAN GOVERNMENT OF THE TERRITORY BETWEEN THE LOWER DANUBE AND THE SOUTHERN CARPATHIANS (THE WALLACHIAN PLAIN) DURING THE FIRST HALF OF THE FOURTEENTH CENTURY

Abstract. The purpose of the article is to examine the restoration of the Bulgarian government in the Wallachian plain in the early fourteenth century. Little-known documentary material is used (the charters of the Hungarian king Carl Robert of October 23, 1317 and March 27, 1329, a letter from Pope John XXII to Wallachian leader Ivanko Basarab from February 1, 1327, etc.) to shed light on the political processes in the Wallachian plain in the first half of the fourteenth century. The text is also based on archaeological researches of towns and villages situated on the left bank of the Danube river. Their architecture and material culture are similar to those of the Bulgarian medieval towns of XII – XIV century, which show a strong relation between the two sides of the great river.

✉ **Mr. Tervel Popov**

Faculty of History
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: komitnikola@abv.bg